

## Z české Sušice do moravských Sušic aneb Zeměpisná jména na -ice

Jazykový koutek ve čtvrtém čísle Živy (2016, 4: XCII) byl věnovaný rodu zeměpisných jmen, tentokrát se zaměříme na pojmenování se zakončením *-ice*, která tvoří nejčetnější skupinu českých místních jmen.

Jejich původ je nejrůznější, motivačně průhledná jsou však jen málokterá. K nim patří např. ženská jména obecného původu jako Hranice (podle polohy na hranici před bývalým pohraničním hvozdem do Slezska), Bystřice (obce s tímto názvem leží obvykle na vodních tocích, popř. na starých silničních spojích; výrazem Bystřice – bystrá voda – staří Slované velice často pojmenovávali menší řeky nebo potoky), Okrouhllice (ves s okrouhlým půdorysem, šlo o označení původně malých osad návesního typu; stejnou motivací má i Okrouhlo, Okrouhlík, Okrouhlá apod.), Ohrazenice (ohrazená ves), Olešnice (souvisí se starým přídatným jménem olešná s významem řeka tekoucí mezi olšemi nebo stráž porostlá olšemi; totéž platí pro názvy Oleška, Olešná), Březnice (se stejnou motivací: od březná – voda protékající březovým porostem), Sušice (původně osada rýžovačů zlata, založená v místě, kde sušili zlatý písek po vyprání).

Mnohem častěji se v názvech skrývají původní mužská obyvatelská jména. Pojmenování jsou odvozena tzv. čelední příponou *-(ov)ice /-(ov)ici* z osobního jména, nežádka z jeho domáckých podob, a znamenala osadu, v níž žije čeleď patřící pánu příslušného jména. Např. u Bezdružic příručky uvádějí, že patří ke starobylé vrstvě místních jmen patronymických, odvozených z osobního jména rodového stařešiny, obvykle zakladatele osady a jejího prvního rychtáře. Z osobního jména Bezdruh se po připojení přípony a po změkčení vyvinulo místní jméno Bezdružici/Bezdružice s významem „osada lidí Bezdruhových“. Původní podoba názvu Budějovice byla Budivojovice, slovo je odvozeno z osobního jména Budivoj a znamenalo „osadu lidí Budivojových“. Obdobně vznikly Štěchovice (ty souvisejí s osobním jménem Štěpán, resp. s jeho zkrácenou podobou Štěch nebo Ščecha – později Štěch, Štěcha), Votice (v nich je skryt Ota, Otto), Hanušovice (Hanuš je variantou jména Jan), Janovice (Jan), Kunčice (Kunek, Kunka jsou domácké podoby původně německého jména Kunrát), Vokovice (Vok je nejspíš zkrácenina od Vojtěch, Vojslav), Dačice (Dak, Dač od Dabor, Damír, Dalimír), Heřmanice (Heřman).

Odkaz k osobnímu jménu najdeme někdy i v názvech, které „zcela jasně“ takovou souvislost nemají. Tak Bučovice nejsou podle etymologických zdrojů odvozeny od buku, ale jejich východiskem je výraz Budeč (s variantami Budče, Budeš, Budše, Buš), což je domácká podoba osobního jména Budislav, Budivoj; stejně tak Pra-

chatice neodkazují k prachu, ale jde o ves lidí Prachatových a Střešovice nesouvisí se střechami, nýbrž se jménem Střeš/Střeša, které je obměnou starých osobních jmen Střezimír, Střezivoj. Osobní jméno Otokr, skryté v názvu Otokovice, ovšem souvisí s apelatívem otkr, které ve starých slovanských jazycích znamenalo sluha a také chlapec, dítě (tento význam má např. i současná slovinština).

U zeměpisných jmen se zakončením na *-ice* nás jako uživatele kvůli skloňování zajímají dvě otázky: jejich rod a číslo. Poznat ve všech případech mluvnické číslo místního jména bude téměř nemožné, platí však, že názvy tohoto typu mají většinou tvary množného čísla (jde tedy o pomnožná jména), jednotné číslo má poměrně malá skupina jmen, většinou jde o názvy odvozené z vlastností půdy, porostu, okolí apod. (ale často je jejich původ neprůhledný), např. Kamenice, Lipnice, Bystřice, Skalice, Kopřivnice, Lomnice, Roudnice, Hnátnice, Hlavnice, Tuřice, Konic. Existuje také několik jmen, která mohou mít jak tvary čísla jednotného, tak množného; patří k nim Hostivice, Sedlec-Prčice nebo Trstenice.

S určením rodu je to výrazně jednodušší. V průběhu let se u těchto jmen začalo ztrácet povědomí o příslušnosti k mužskému rodu a původní tvarový soubor odpovídající mužským vzorům byl postupně nahrazován souborem novým, který se shoduje s tvary rodu ženského. Přesněji jde o vzor „růže“, u pomnožných jmen o podtyp „ulice“. Ulice se od základního vzoru růže odlišuje pouze tvarem 2. pádu množného čísla; místo koncovky *-í* (růží) je zde tzv. nulová koncovka (ulic). Přestože se ve starších příručkách můžeme setkat

s odlišným řešením, jsou dnes v souladu se spisovnou normou tato jména řazena k ženskému rodu. Změnu přinesl Slovník spisovné češtiny v r. 1978. Mužský rod se však své pozice nevzdal úplně. Vedle pravidelných tvarů odpovídajícím již zmíněnému podtypu ulice, např. Vizovice nebo Heřmánkovice – do Vizovic, Heřmánkovic; k Vizovicím, Heřmánkovcím; Vizovice, Heřmánkovice; o Vizovicích, Heřmánkovících; s Vizovicemi, Heřmánkovci, se u mnohých názvů ve 3. pádě množného čísla udržuje jako pozůstatek mužského skloňování i koncovka *-ům* – tento pád má tedy dubletní varianty, např. Domažlicím i Domažlicům, Litoměřicím i Litoměřicům, Lidicím i Lidicům, Budějovicím i Budějovicům, Světicím i Světicům, Kvílicím i Kvílicům, Karlovicím i Karlovicům, Vizovicím i Vizovicům.

Zeměpisná jména s jednotným číslem skloňujeme pravidelně podle „růže“, např. Lipnice: do Lipnice, k Lipnici, Lipnici, o Lipnici, s Lipnicí; jména ze skupiny Hostivice mohou mít tvary jednotného i množného čísla, můžeme tedy jet do Hostivice i do Hostivic, blížit se k Hostivici i k Hostivicím nebo Hostivicům, projíždět Hostivici i Hostivicemi. Bývá obvyklé, že místní tradice jednu z možností výrazně upřednostňuje.

K názvu Sedlec-Prčice je vhodné připomenout, že není nutné ho vždy užívat celý (pochod Praha-Prčice) a že v přenesených expresivních obrazech píšeme malé písmeno: to je v přících; jdi do příc, neotravuj; jak to mám dopříc vědět! Ještě se zmiňme o jedné zvláštnosti: mluvíme-li o Sušici, pak jde o město v Čechách (to má tvary jednotného čísla), máme-li na mysli moravské město, pak je namístě volit tvary množného čísla – o Sušících, se Sušicemi.

Budete-li si chtít před výletem do některého z takto zakončených měst a obcí ujasnit jak tipy na místní zajímavosti, tak zacházení se jménem, je dobré nezapomínat, že rodová příslušnost pojmenování na *-ice* a z toho vyplývající singulárová nebo plurárová forma je dána mnoha stáletými jazykového vývoje a z hlediska dnešní češtiny bohužel neexistuje jednoznačná a spolehlivá pomůcka pro jejich rozlišení. Oporou jsou příručky, popř. webové stránky městských a obecních úřadů.

Podklady jsou čerpány především z těchto zdrojů:

- A. Polívková: Naše místní jména a jak jich užívat (Universum, Praha 2007, 2. upravené a rozšířené vydání),
- I. Lutterer a R. Šrámek: Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Tobiáš, Havlíčkův Brod 2004, 2. vydání),
- I. Lutterer, M. Majtán a R. Šrámek: Zeměpisná jména Československa (Mladá fronta, Praha 1982),
- A. Polívková: K vývojovým tendencím českých místních jmen zakončených na *-ice*. Naše řeč (ročník 68, číslo 5),
- Internetová jazyková příručka (<http://prirucka.ujc.cas.cz/>).

1 Město Sušice – brána Šumavy. Převzato z Wikimedia Commons v souladu s podmínkami použití

